

Adatok a Detonáta faunájához.¹⁾

Irta *Mallász József*.

Talán mert a miénk, talán mert hazánk része; de sokan kérdezték már tőlem: mi az a Detonáta?

Hát kérem: oda lent Erdélyben, a kies fekvésű Alsó-Fehérmegye aranytermő földjén egy hegy, egy bazalt csoda, minőt különbet a legmerészebb képzelet sem alkothat.

Az abrudbánya-zalathnai utat jobbra hagyva Bucsum-Isbitén keresztül csakhamar Bucsum-Szászára érünk,²⁾ a honnan rövid hegyi út után a bársonypuha pázsit, beljebb pedig a fenyőerdő csendje fogja fel lépteink zaját, majd sűrűbben és mint sűrűbben találkozunk egy máson heverő bazalt oszlopokkal. Mikor azután az erdőből kijutva, újra pázsitra lépünk: előttünk áll a Detonáta.

Azt az érzést, melyet a kettős Detonáta képe bennem keltett, elfelejteni soha sem fogom, mert bár jártam sok hatalmas havast, a természet alkotó és romboló erejének ily közvetlen és ily nagy mérvű megnyilvánulását sehol sem láttam.

Itt, egy az idő viszontagságaival még büszkén daczó hegy: a Kópár-Detonáta, amott, oszlop oszlopon heverve ennek romba dőlt testvére: az Erdős-Detonáta, vagy miként az oláh őket nevezi: a „Detunata goala“ és a „Detunata flokoasa“³⁾ fekszik.

Gyűjtéssel telik az idő, leszáll az est, és mi bekopogtatunk a Kópár-Detonáta lábánál épült és 15—20 személy befogadására alkalmas nagy menedékházba, a hol Fosztó Mihály erdővéd uram

---

1) Miután a Detonáta, mint klasszikus faunaterület minden entomologus figyelmére érdemes, legyen szabad a szándékolt enumeration kívül egy kis útleírást is, és pedig a szokástól eltérőleg a gyűjtés közben nyert turistikai képet az entomologiai rész könnyebb áttekintése végett, nem abba beleszőve, hanem külön adni.

2) Ennél a Déva—Brád Abrudbányán át vezető útnál sokkal jobb, rövidebb és aránytalanul olcsóbb az az út, mely a Gyulafehérvár—zalathnai vasútvonal megnyitása óta rendelkezésünkre áll. Gyulafehérváron keresztül vasuton Zalathnára érünk, itt felfogadunk három koronáért egy mokány (hegyi) lovat — a vezető ráadás — és vadregényes hegyi tájon át, pár óra alatt Bucsum-Szászán vagyunk.

3) A Detonáta némelyek szerint nevét onnan vette, hogy mindenkor ha egy bazalt oszlop az anyakőzettől elválik, az nagy dörgés-robajjal (detonáció — innen Detonata) a völgybe szakad alá; mások népmondára vezetik vissza, mely szerint az isten az óriások királyára megharagudván, annak hatalmas bazaltvárát iszonyú égi háború közepette ketté robbantotta, s egyik részét, teljesen megsemmisítve, félre dobta.

igaz magyar szívességgel fogad bennünket. Nem sokára azután jóízű vacsora és puha ágy elfelejteti velünk a kiállott fáradsalmakat.

Reggel neki indulunk gyűjtő útunknak: fenyő övezte pázsit oazisra érünk, melynek északnyugati és északkeleti részében forrás csörgedez, kellő közepéből pedig a fenyő által körülvelt Kopár-Debonáta emelkedik, mely északi részében éri el legnagyobb magasságát, délre pedig egyenletesen törpül és a fenyvesben elvész.

Bámulatba ejtő hegy ez: orgona sípszerűen egymás mellé és egymás fölé helyezkedő szabályos hatélú oszlopsorok alkotnak itt egy büszkén égnek meredő északi csodafalat, melybe itt-ott egy egy eltévedett fenyő kapaszkodik.

Lent pedig a fal lábánál, ott a hol egymáson rendetlenül szerte heverő bazalt oszlopok között jégbarlangra akadunk, az ezer és egy éj meséibe illő erdő vesz körül bennünket.

A Kopár-Debonátától negyed órányira délre fekszik a szintén pázeit, szűkebb körben pedig fenyves övezte Erdős-Debonáta, melynek északi részén a rendszertelenül meredékeskedő oszlopfal és az ebből kinőtt le-le hajló fenyők állják előrehaladásunk útját.

Az erdőt elhagyva délre fordulunk, s itt csodálattal függ szemünk egy a természeti erőnek rettentő romboló képességét mutató képen.

Mind az, a mi egykoron büszke magasságban honolt, az porban hever most; szemünk végigfut a borzasztó zúrzavarban egymáson heverő négy-hat méter hosszú oszlopokon, mind magasabbra és magasabbra, föl addig, hol a tetőt sejtjük.

Gyakran csak mókus módra oszlopról-oszlopra jutva, de nem túlfárasztó út után sikerült feljutnunk oda, a hol a nagy neki-lódulás kiindulási pontja lehetett. Négy-öt darab különböző síkban fekvő oszlop alkotja a körülbelül kétnégyzetméter területnyi „tetőt“. Az egyik mohlepte bazalt oszlopra dőlve, körül nézünk a tájon: Abrudbánya, Vöröspatak, Topánfalva, Zalathna és a Vidra aranytermő völgyei nyílnak előttünk, ellátunk a sziklahegynek nevezett csodás Vulkoira, a leányvásáraitól híres Gainára, a fenyves Corabiára, el a nagyági hegyekre.

Fölséges a kép, de innén szemlélve, szorongó érzés vesz rajtunk erőt. Odalent a völgyekben az aranyszomjtól úzótt ember telhetetlen kapzsisága, ember küzdelme ember ellen; itt pedig a rettenetes pusztulás e tanyáján mindebből semmi, de semmi, csak a megsemmisülés sok évezredes csöndje. Mély sóhaj kel keblünk-ből; de íme, köröskörül lassanként fehér fátyol ereszkedik alá a tájon és szemünk előtt összefut a kép.

Siessünk, mert ha a mindent eltakaró köd itt meglep, a legnagyobb veszélynek lehetünk kitéve, így is csak a legnagyobb ügyelet mellett érünk le, minden komolyabb baj nélkül.

Búcsú pillantást vetünk a megtett úton fel: az égből lelógó sűrű köd fedi már a tetőt, a lejjebb és lejjebb hömpölygő árban most hirtelen beleszap egy odafent támadt szélroham és iszonyú kavarodás közepette kiválik egy fehér lavina, mely rohanva közeleg felénk: egy pillanat és a legvastagabb köd takar mindent.

A menházba érve, a vígan lobogó tűz és egy csésze forró kávé csakhamar elfelejteti velünk a fáradsalmakat és Fosztó uramék éber kíváncsiságától kísérve, hozzáfoghatunk a gyűjtött anyag áttekintéséhez.

Került itt mindenből! Miután pedig a kényesebb dolgokat; lepke, légy, méh, darázs-féléket már katonás sorrendben feltűztük, megállapítjuk megkerült kedveseink listáját, jelen esetben a bogarakat, a mint következnek:

Fam. Carabidae.

Carabus coriaceus v. *rugifer* Kr., *C. violaceus* L., *C. intricatus* L., *C. auronitens* v. *Escheri* Pall., *C. procerus* v. *Prueneri* Mallász,¹⁾ *C. glabratus* Payk., *C. convexus* F., *Cychrus rostratus* L., *C. rostratus* v. *elongatus* Hoppe., *Leistus piceus* Fröhl., *Notiophilus biguttatus* F., *Bembidion lampros* Herbst., *B. ustulatum* L., *B. monticola* Strm., *B. Millerianum* Heyd., *B. assimile* Gyll., *B. biguttatum* F., *Anophthalmus Mallászii* Csiki,²⁾ *Calathus fuscipes* Goeze., *C. fuscipes* v. *punctipennis* Germ., *C. erratus* Sahlb., *C. fuscus* F., *C. melanocephalus* L., *Poecilus lepidus* Leske., *P. coerulescens* L., *Pterostichus niger* Schall., *P. nigrita* F., *P. rufitarsis* Dej.³⁾ *P. melas* Creutz. (?), *P. hungaricus* Dej., *P. foveolatus* v. *interruptestriatus* Bielz, *P. Etelkae* Ormay⁴⁾ *Abax parallelus* Duft., *A. carinatus* Duft., *A. Schüppeli* v. *Rendschmidti* Germ., *Amara communis* Panz., *A. curta* Dej., *Stomis pumicatus* Panz., *Ophonus pubescens* Müll., *Harpalus aeneus* F., *Anisodactylus binotatus* v. *spurcaticornis* Dej., *A. nemorivagus* Duft., *Cymindis humeralis* Fourc., *Brachynus psophia* Dej.

1) »Állattani Közlemények« 1900. 2. p. 92 fig. 7.

2) Természetrizsi Füzetek XXIV. k. 1901 p. 486—487.

3) A fekete lábú példányok úgy látszik itt gyakoribbak, a test a rendesnél nagyobb.

4) Számos példányban sikerült ez érdekes állatot gyűjteneui, így talán már legközelebb módomban lesz megjegyzéseket tenni reá nézve.

Fam. Staphylinidae.

Aleochara erythroptera Gravh., *Amischa talpa* Heer, *A. validiuscula* Kr., *Tachinus rufipes* Dej., *T. laticollis* Grav., *Tachyporus solutus* Er., *T. chrysomelinus* L., *Bryocharis cernua* v. *merdarius* Oliv., *Quedius boops* Grav, *Leistotrophus murinis* L., *Ocypus nitens* Schrk., *P. picipennis* L., *Philonthus debilis* Grav., *P. concinnus* Grav., *P. varius* Er., *P. decorus* Grav., *P. cruentatus* Gmel. *P. fulvipes* F., *P. agilis* Grav., *Stenus bipunctatus* Er, *S. similis* Hbst. *Oxytelus rugosus* F., *Anthophagus bicornis* Block., *A. alpinus* F., *A. alpestris* Heer., *Anthobium longipenne* Er., *A. palligerum* Ksw.

Fam. Silphidae.

Necrophorus vespilloides Herbst., *Pseudopelta thoracica* L., *Silpha obscura* L.

Fam. Endomychidae.

Endomychus coccineus L., *E. thoracicus* Charp. *Mycetaea hirta* Marsch.

Fam. Nitidulidae.

Brachypterus urticae F., *Epuraea decemguttata* F., *Nitidula bipunctata* L., *Meligethes brassicae* Scop., *Cychramus luteus* F., *Rizophagus dispar* Payk.

Fam. Trogositidae.

Ostoma grossum L., *O. ferrugineum* L.

Fam. Trixagidae.

Trixagus tomentosus Deg.

Fam. Scarabaeidae.

Copris luaris L., *Onthophagus taurus* Schreb., *O. nuchicornis* L., *O. lemur* F., *O. ovatus* L., *Oniticellus fulvus* Goeze, *Aphodius fossor* Z., *A. haemorrhoidalis* L., *lividus* Oliv., *A. depressus* Kug., *Psammodes sulcicollis* Hl., *Geotrupes stercorarius* L., *G. sylvestris* Scop., *Homaloplia erythroptera* Friv., *Phyllopertha horticola* L.) *P. horticola* v. *nigropicea* Csiki.

Fam. Elateridae.

Elater nigrinus Payk., *Athous subfuscus* Hbst., *Ludius sjaelandicus* v. *assimilis* Gyll., *L. aeneus* v. *germanus* L. *L. latus* F., *Agriotes pilosus* Panz., *Dolopius marginatus* L.

¹⁾ Megjegyzem itt, hogy ezen nagyobb számban gyűjtött állatot mind ez eddig nem sikerült a törzsalakkal teljesen összeegyeztetnem. Attól nemcsak a melanismus felé hajló voltával, de jelesen abban különbözik hogy úgyszólvánegész testét elálló szőrezet fedi.

Fam. Cantharidae

Dictyopterus rubens Gyll., *Podabrus alpinus* Payk., *Cantharis fusca* L., *C. pulicaria* F., *C. pellucida* F., *C. lateralis* L., *Rhagonycha testacea* L., *Dasytes plumbeus* Müll., *Danacaea pallipes* Panz.

Fam. Tenebrionidae

Opatrum sabulosum L., *Diaperis boleti* L., *Corticeus castaneus* F., *Tenebrio obscurus* F.

Fam. Mordellidae

Mordella fasciata F., *Mordellistena abdominalis* F., *Anaspis frontalis* L., *A. rufilabris* Gyll. *A. subtilis* Hampe.

Fam. Oedemeridae

Oedemera podagrariae L., *O. sabulata* Oliv.

Fam. Curculionidae

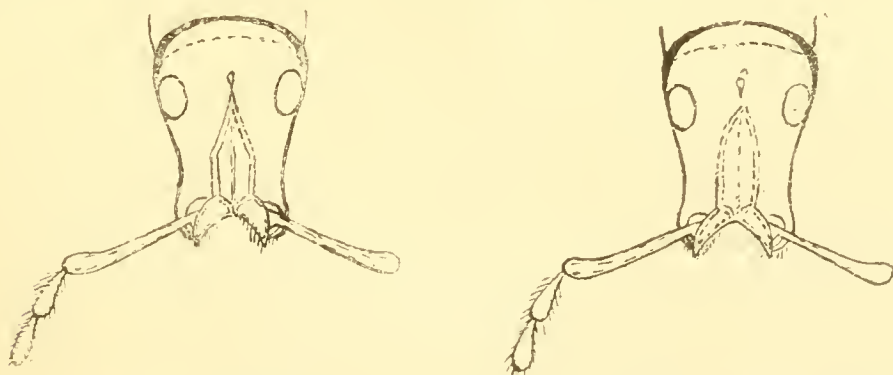
Otiorrhynchus pulverulentus Germ., *O. dives* Germ.

Otiorrhynchus Péterfii n. sp.

Elongatus, piceus, squamulis metallicis flavo-viridibus dense vestitus, rostro capite paulo longiore, tricarinato, carinis duabus lateralibus parallelis, postice angulariter confluentibus, carina media minus elevata. Antennis elongatis, dense pubescentibus, articulis duobus basalibus longitudine aequalibus, 3.—5. secundo vix longioribus, clava ovata. Prothorace latitudine sua basali paulo longiore, disco valde granulato. Elytris latitudine maxima duplo longioribus, minus fortiter punctatostriatis interstitiis granulatis, squamulis et pilis flavis dense obtectis. Pedibus nigris, dense flavo pubescentibus, femoribus muticis. Long. 6 mm.

Ot. remote-granulatus Stierl.¹⁾ (fig. 2.) proximus, sed. differt carinulis duabus lateralibus rostri parallelis, postice angulariter confluentibus (fig. 1) et antennis, elytris pedibusque dense flavo-pilosis.

Habitat in monte Detonáta (Comitatus Alsó-Fehér) et in montibus Biharenses Hungariae orientalis.

1. ábra *Otiorrhynchus Péterfii* n. sp., 2. ábra. *Ot. remotogramulatus* Stierl. feje.

1) Typus in collectione mea asservatur.

Hosszúkás, szurokbarna, fémfényű sárgás-öld pikkelyekkel és aranysárga szőrökkel fedett. Orrmánya erőteljes, a fejnél kissé hosszabb, közepe emelkedettebb, rajta három kiemelkedő lécczel, ezek közül a két szélső erőteljesebb, eleinte párhuzamos, majd háromszöget alkotva a homlokmélyedésbe összefutók (1. ábra), az orrmány barázdájának középső léce gyengébb, alig kiemelkedő. A csápok karcsúk, világosabb barnászörösek, sűrűn szőrösök, első két ízük egyenlő hosszú, a 3.—5. íz együttvéve alig hosszabb a másodiknál, a csápostor három utolsó íze olyan hosszú mint széles, a csápbunkó ovális. A szemek alig kiemelkedők, a homlok a szemek között szélesebb, mint az orrmány a csápok töve között. Az előtorr hosszabb mint a milyen széles a tövén, közepén legszélesebb, erőteljesen szemcsézett. A szárnyfedők kétszer hosszabbak mint szélesek, közepükön legszélesebbek, az utolsó harmadban hátrafelé pontozottak és szemcsésék, apró pikkelyekkel és a rovátkákban aranysárga szőrökkel sűrűn fedettek. A lábak szurokfeketék, karcsúk, aranysárga szőrökkel sűrűn fedettek, a czombokon fog nélkül. Hossza 6 mm.

Legközelebb áll az *Ot. remote-granulatus* Stierl.-hez, melynek typusa a gyűjteményemben van. Ettől abban különbözik, hogy az orrmány két léce előbb párhuzamos, majd háromszög-alakúan a homlokmélyedésbe fut (1. ábra), azonfelül csápjá, szárnyfedői és lábai aranysárga szőrökkel sűrűn fedettek.

Előfordul a Detonátán és a Biharhegységben. Ez új fajt kedves barátom, Péterfi Márton tiszteletére neveztem el, a sok együtt tett kirándulás emlékére.

*

Chiloneus asperatus Bond., *Sitona tibialis* Hbst., *Eusomus ovulum* Germ., *Tanymecus palliatus* F., *Lixus myagri* Ol., *Larinus turbinatus* Gyllh., *Alophus triguttatus* F., *Hylobius abietis* L., *Liosoma deflexum* Panz., *Hypera oxalidis* var. *ovalis* Boh., *H. adpersa* F., *Coeliodes quadrimaculatus* L., *Rhinoncus perpendicularis* Reich., *Balanobius salicivorus* Payk., *Tychius tomentosus* F., *Orchestes quercus* L., *O. fagi* L., *Gymnetron beccabungae* L., *Miarus campanulae* L., *Magdalis ruficornis* L., *Apion punctigerum* Payk., *Rhynchites betulae* L., *Attelabus coryli* L.

Fam. Cerambycidae

Leptura livida F., *L. nigra* L., *Caenoptera minor* L., *Hylotropes bajulus* L., *Clytanthus sartor* F., *Agapanthia villosa-viridescens* Deg., *Phytoecia coerulescens* Scop.

Fem. Chrysomelidae

Donacia bicolora Zschach., *Plateumaris consimilis* Schrnk., *Clytra quadripunctata* L., *Cryptocephalus bipunctatus* L., *C. sericeus* L., *C. violaceus* Laich., *C. flavipes* F., *Timarcha rugulosa* H.-Sch., *Chrysomela marcasitica* Germ., *Chr. globosa* Pz., *Chr. polita* L., *Luperus nigrofasciatus* Goeze, *Lochmaea crataegi* Forst., *Galerucella calnariensis* L., *Galeruca tanacetii* L., *Batophila rubi* Payk., *Aphthona euphorbiae* Schrnk., *Cassida viridis* L., *C. ferruginea* Gze., *C. nebulosa* L.

Fam. Coccinellidae

Subcoccinella 24-punctata L., *Adonia variegata* Goeze, *Coccinella 7-punctata* L., *C. conglobata* L., *Halyzia 14-guttata* L., *Platynaspis luteorubra* Goeze.

Különfélék.

Anisits J. Dániel, az egyetem és nemzeti collegium tanára Asuncionban, Paraguay délamerikai respublika fővárosában, 1902. tavaszán felkérte Dr. Daday Jenő műegyetemi tanárt, hogy Paraguay több részében gyűjtött plankton-anyagát dolgozná fel, a mire az természetesen szívesen vállalkozott. Leveleiben (1902. márcz. 15-én, aug. 29.) felhoz egyet-mást életéből és működéséből, a mi t. olvasóinkat is bizonyára érdekelni fogja. Ezelőtt 26 évvel — úgymond — mint első éves gyógyszerészhallgató csupa kedvtelésből, Margó Tivadar tanár állattani gyakorlatain együtt dolgozott Órley Sándor, Lovassy Sándor, Schmidt Sándor, Dedinszky Edével, Dietz Sándorral stb. Később aztán úgylátszik az orvosi pályára lépett és hogy, hogy nem? Paraguayba került. 15 éve van ott s ez idő alatt csak is egy magyar emberrel beszélhette ki magát úgy magyarul: Czecz tábornokkal, a ki két év előtt a telet ott töltötte. Az odavaló viszonyokkal nincsen nagyon megelekedve. „Nagy a mi nyomorúságunk itt ezekben az isten háta mögött levő országokban; nem lehet itt dolgozni semmit, az év legnagyobb részében húzni kell az igát, hogy az ember tisztességesen megélhessen s a vakáció (e tanév márcziusban kezdődik) legfeljebb gyűjtésre elég.“ . . . „Nincs itt elismerés, nincs itt előmenetel; addig míg nincs más és rászorulnak valakire, kihasználják és azután a kifacsart citromra kerül az ember sora, ha fel nem esap „tudományos szélhániosnak“, a miből van itt elég.“ . . . „Az elmúlt években eleinte botanikával (főképp Desmidiaceákkal) foglalkoztam, összegyűjtöttem nagy csapat növényt, melynek nagy része rendezetlenül (mert időm nincs hozzá) a kamrában az egerék és cucarachok (svábbogarak) lármás tanyájául szolgál. Két éve, minthogy nincs már annyiféle hivatalom és a vakációban teljesen szabad vagyok, felcsaptam halásznak, hódolva gyermekkori passziómnak.“ Volt is már szép gyűjteménye (1372 halfaj, 99 uni-